

A permi nyelvek személytelen szerkezeteinek disztribúciója az ágens háttérbe szorításának mértéke alapján

1. Bevezetés. – A személytelen szerkezetek összehasonlító-funkcionális szempontú vizsgálata az utóbbi időben került a nyelvtipológiai kutatások középpontjába (vö. MALCHUKOV–OGAWA 2011), a kisebb finnugor nyelvek – mint a tanulmányomban vizsgált udmurt és komi – ilyen jellegű egybevetései viszonylag ritkák a szakirodalomban (egy kivétel például KALININA et. al. 2006). Jelen dolgozat célja a permi nyelvek egyes személytelen szerkezeteinek ágensközpontú osztályozása – főként SIEWIERSKA (2008a, 2008b) és MALCHUKOV–SIEWIERSKA (2011) munkáinak felhasználásával –, valamint egy tipikusági skálán való elhelyezése funkcionális (referencialitás, olvasatok), továbbá szemantikai, morfológiai és gyakorisági jegyek alapján. A vizsgálatot többféle módszer együttes alkalmazásával végeztem: a vonatkozó nyelvkönyvek és nyelvtanok adatait kiegészítettem egy kérdőíves és egy szöveggyakorisági vizsgálat eredményével. Ahogyan azt SIEWIERSKA (2008a: 124–5) kimutatta, a személytelen szerkezetek ágensalapú osztályozása bővíti a kategória határait, másrészt a skaláris ábrázolás jobban képes tükrözni ezen kifejezések pragmatikai motivációját.

A dolgozat felépítése a következő: először a személytelenséggel kapcsolatos terminológiai problémákra térek ki, bemutatom a jelenséggel kapcsolatos főbb kérdéseket, továbbá röviden áttekintem a vizsgált nyelvekre vonatkozó szakirodalmat (2. pont). Ezután ismertetem a kutatás során alkalmazott módszereket és forrásokat (3. pont), majd az egyes típusok részletes leírása következik (4. pont). Végezetül összefoglalom munkám főbb eredményeit és vázolom a jövőbeli vizsgálatok lehetséges irányait (5. pont).

2. Elméleti kérdések. – A személytelen szerkezetek kutatása főként az indoeurópai nyelvekre összpontosult (vö. MALCHUKOV–SIEWIERSKA 2011: 1–2), gyökerei egészen az ókorig nyúlnak vissza (MÉNDEZ-NAYA – LÓPEZ-COUSO 1997: 185). A vonatkozó szakirodalom sokszínű képet mutat, mind a jelenség definiálását, mind a szerkezetek elemzési módszereit tekintve. Egy dologban azonban úgy tűnik, hogy megegyeznek a kérdés kutatói: a személytelenség univerzálisan nem megragadható (vö. HOLVOET 2001), léteznek különféle megközelítésmódok, melyek alapján eltérően lehet meghatározni a vizsgálat tárgyát.

A) Definíciók. – A különféle személytelenség-definíciók egyik fő típusa, amikor a kategóriát elsősorban morfológiai tulajdonságok alapján próbálják jellemezni (vö. SIEWIERSKA 2008b). Eszerint olyan kifejezések vonhatók ide, melyekben az egyébként személybeli oppozícióval rendelkező főigének nincs személybeli specifikációja, vagy az ige csak egy adott (általában Sg3) személyben jelenhet meg (i. m. 4–5). Ilyen például a finnben az úgynevezett *zéró szerkezet*, ahol a harmadik személyben egyébként kötelező alanyi bővítmény elmarad, a konstrukció

pedig egy pontosan meg nem határozott személyre vagy személyek egy csoportjára utal:

(1) finn (HELASVUO–VILKUNA 2008: 232)

<i>Jos</i>	<i>osta-a</i>	<i>uude-n</i>	<i>konee-n</i>	<i>ilman</i>
ha	vesz-SG3	új-ACC	gép-ACC	nélkül
<i>käyttöjärjestelmä-ä</i>	<i>mitään</i>	<i>ei</i>	<i>tapahdu.</i>	
operációs_rendszer-PAR	semmi	NEG.SG3	történik.	

'Ha operációs rendszer nélkül veszünk/veszel számítógépet, akkor sem lesz semmi baj.'

Szintén az igei morfológiához kapcsolódik a valencia kérdése. A személytelen szerkezetek leírhatók úgy is, mint *speciális valencia keretű* igei szerkezetek, ahogy azt VON SEEFRANZ-MONTAG (1995: 1277) teszi. Eszerint a személytelen szerkezetek lehetnek zéró-, egy- vagy kétvalenciás igék, melyek függő esetben lévő (például Dat/Acc/Gen/Loc), experiens szerepű bővítményük van, illetve külön csoportot alkotnak az úgynevezett személytelen passzívumok és visszaható szerkezetek (erről részletesebben a 4. részben lesz szó). Előbbire példa a (2) mondat, ahol lexikai alany kitétele nem lehetséges, az ige pedig egy speciális – itt passzív – alakban szerepel.

(2) német (COMRIE 1977: 51)

<i>Gestern</i>	<i>wurde</i>	<i>getanzt.</i>
tegnap	COP.PASS	táncol.PST

'Tegnap itt táncoltak [valakik].'

Gyakoriak az olyan definíciók, melyek az imperszonális–perszonális vagy az *imperszonális–passzív* párok szembeállítására épülnek. VON SEEFRANZ-MONTAG (1984: 525) szerint például a személytelen szerkezetek „kiegészítő elrendezésben vannak a nekik szemantikailag megfeleltethető »személyes« igei szerkezetekkel, amilyenek a visszaható szerkezetek vagy a (medio)passzívak”. Ez utóbbi oppozíciót tekinti kulcsfontosságúnak BLEVINS (2003: 475) is, aki szerint „míg a passzivizáció egyben ditranzitiváló művelet, mely törli az ige logikai alanyát, az imperszonalizáció megőrzi az igei tranzitivitást és pusztán meggátolja a szintaktikai alany megjelenését”.

HOLVOET (2001: 363) *használati* meghatározással dolgozik, elsődlegesen nem a jelenség szerkezeti tulajdonságaira, hanem annak szemantikai-pragmatikai jellegére koncentrál: eszerint a személytelen szerkezetek „feladata olyan esemény, állapot leírása, melyeknek határozatlan (referenciális vagy nem) alany tulajdonítható”. Mindezek alapján látható, hogy a vizsgálat tárgyának meghatározása és az alkalmazott módszerek két fő irányvonalat képviselnek, egy inkább strukturálisat és egy inkább funkcionálisat.

B) A finnugor nyelvekre vonatkozó szakirodalom. – A finnugor nyelvek személytelen szerkezeteit átfogó módon, azaz a nyelvcsalád több ágának az összes konstrukcióját bemutató elemzések száma tudomásom szerint meglehetősen csekély. STIPA (1962) öt nyelvben vizsgálta a személytelenség kifejezését az alany-predikátum viszony alapján, elemzésének kiindulópontja az igealak, és annak bővítményszerkezete. Szerinte ténylegesen személytelennek csak a szintaktikai alany nélküli konstrukciók (i. m. 581) tarthatók. SCHIEFER (1981) egy ennél tágabb értelmezéssel dolgozik, és bár nála is az alany-predikátum viszony a disztribúció alapja, az osztályozás az alany referencialitásának mértéke szerint történik, noha ezt nem mondja ki. Ezáltal a (kanonikus) passzívumokat és a cselekvésneveket is személytelennek tartja. Az imperszonalitást kódoló stratégiák közül a meteorológiai igék összehasonlító leírására található a legtöbb példa (vö. BARTENS 1995, SALO 2011). Utóbbi elemzésben a funkcionális megközelítés egyik kulcseleme, a referencialitás kap hangsúlyt.

C) A személytelenség meghatározása funkcionális keretben. – A vonatkozó elméleteket SIEWIERSKA (2008a) két csoportra osztja, melyek bár eltérő módon definiálják a kategóriát, számos ponton érintkeznek vagy átfedik egymást. SIEWIERSKA (i. m. 116) szerint a személytelenség „formális megközelítésben a kanonikus alany hiányával, míg funkcionális megközelítésben az ágens defókuszálásával van összefüggésben.” Az előbbi megközelítésben tehát a szintaktikai összetevők, pontosabban az alany – annak explicit megjelenése, morfoszintaktikai jegyei és denotátuma – a leglényegesebb. Az ilyen vizsgálatok (például BLEVINS 2003) általában az A) pontban bemutatott szerkezettípusokat foglalják magukba, míg a funkcionális megközelítés egy ennél tágabb értelmezési lehetőséget enged meg (vö. MALCHUKOV–SIEWIERSKA 2011). Az udmurt nyelvre vonatkozóan a kétféle megközelítésmód viszonyáról lásd GULYÁS (2011).

Jelen tanulmány az ágensalapú definíciót alkalmazza, mely a személytelenséget kommunikációs–szemantikai kategóriaként kezeli (vö. MALCHUKOV–SIEWIERSKA 2011) és a beszélői szándékot tekinti kiindulási alapnak. Az ágens (Á) terminust átfogóbb értelemben fogom használni, úgy, ahogyan azt SIEWIERSKA (2008a: 121) teszi: az Á (a szerző terminusával „i n s t i g a t o r”, azaz ’kiváltó’) az esemény közvetett vagy közvetlen előidézője, végrehajtója. Az Á a leírt esemény legérzékenyebb, általában, de nem kötelezően, emberi résztvevője (MALCHUKOV–SIEWIERSKA 2011), így például a (3)-ban a datívuszi bővítmény:

(3) *A kutyámnak melege van.*

A személytelen szerkezetek alkalmazása tulajdonképpen egy kognitív műveletként fogható fel, melynek lényege az Á d e f o k u s z á l á s a, h á t t é r b e s z o r í t á s a („agent defocusing”, illetve „agent demotion”), ami a prominenciának a normától való eltérítését, lecsökkentését jelenti (SIEWIERSKA 2008a: 121). A prominencia a kognitív tartományon belüli szembeötlőség (LANGACKER 1991, idézi SIEWIERSKA 2008a: 121), így tehát minél kevésbé előtérbe helyezett az ágens (Á), annál inkább személytelennek tekinthető az adott konstrukció. Az ilyen szerkezetek

használatának pragmatikai okai vannak (vö. GIVÓN 1990), és a beszélői szándéknak megfelelően az adott jelenség eltérő stratégiákkal kódolható.

Ahogy arra MALCHUKOV–OGAWA (2011) rámutattak, a világ nyelveiben nagy variációt mutató személytelen szerkezeteket a prototipikusság és a családi hasonlóság elve alapján lehet osztályozni. A különféle szerkezet típusok nem alkotnak egymástól élesen elhatárolható kategóriákat, így a disztribúcióban a SIEWIERSKA (2008a) által felállított típusokat, a szerzőt követve, skálázhatónak tekintem. Az Á háttérbe szorításának mértéke alapján az alábbi személytelen szerkezetek különíthetők el (i. m. 121):

- a) Az ágens nem vagy kevésbé kidolgozott.
- b) Az ágenst lefokozzák a prototipikus alanyi- és topikpozícióból.
- c) Az ágens egyszerre lefokozott és nem kidolgozott.

3. A vizsgálat kerete. – Kutatásomat a finnugor nyelvek permi csoportján végeztem, tehát a következőkben udmurt, komi (zürjén) és permják példákat mutatok be, az általam használt disztribúció alapján. Ezeket elsőként nyelvtanokból és vonatkozó monográfiákból (LYTKIN 1962, SELKOV 1967, ALATYREV 1970, KALINA–RASPOPOVA 1983, BARTENS 2000, CYPANOV 2005), valamint chrestomatiák (CSÚCS 1990, RÉDEI 1978) és nyelvkönyvek (PONOMAROVA é. n., KEELMAKOV–HÄNNIKÄINEN 2008, KOZMÁCS 2002) anyagából gyűjtöttem.

Mivel néhány általam vizsgált paraméterre vonatkozóan nem találtam adatokat, összeállítottam egy 87 példamondatot tartalmazó kérdőívet, melyet két-két udmurt és komi, valamint egy permják adatközlő fordított le az anyanyelvére.¹ A példamondatokat az adatközlők, akik mind jól beszélnek magyarul, magyar és orosz nyelven, írásban kapták meg fordításra. Arra kértem őket, hogy ne a szerkezet nyelvi megformálására koncentráljanak, hanem a jelentés minél pontosabb visszaadására törekedjenek. Lehetőségük volt több fordítást is megadni, melyekről később személyesen, a kérdésesnek talált mondatokkal egyetemben, szóban is további kérdéseket tettem fel annak érdekében, hogy az általam vizsgált paramétereket a lehető legpontosabban lehessen megadni.

Végezetül egy 15 tételes, szépirodalmi és publicisztikai stílusú, prózai szövegeket tartalmazó korpusz alapján vizsgáltam a szerkezetek típusgyakoriságát. (A források listája a tanulmány végén szerepel.)

Mivel a szövegeket magam fordítottam, a források esetében nem vizsgáltam a referencialitást és az olvasat kérdését, azonban az összegzésben, az egyes szerkezet típusok jellemzésénél figyelembe vettem a gyakorisági mutatókat, mivel ezek a későbbi kutatás során segíthetnek a produktivitás és a grammatikalizáció kérdésének vizsgálatában.

¹ Ezúton szeretném megköszönni Jelena Rogyionova, Julia Szpesilova, Larisza Ponomarova, Nyikolaj Kuznyecov és Nyikolaj Rakin segítségét, hasznos magyarázataikat, melyek nélkül a tanulmány jelenlegi formájában nem jöhetett volna létre. A példamondatok mellett az adatközlők neve rövidített formában szerepel.

Jelen tanulmány egyik célja a szerkezeteknek egy tipikalitási skálán való elhelyezése (szemben a korábbi, éles kategóriahatárokkal). A tipikusság megállapításához öt tulajdonságot vizsgáltam meg, melyek között vannak funkcionális és strukturális jegyek is. A továbbiakban ezek részletesebb bemutatása következik.

A) *R e f e r e n c i a*. – Szemantikai szempontból azok a szerkezetek tekinthetők személytelennek, melyek olyan szituációkat vagy eseményeket ábrázolnak, melyeket humán ágens idéz elő, visz véghez, de ez szükségképpen nem specifikált SIEWIERSKA (2008b: 3). Az *Á* referenciája (referenciális hatóköre) alapján fokozatiság figyelhető meg, elkülöníthető az általános, a határozatlan és a személytelen referencia. Ha egy adott szerkezetben kijelölhető egy csoport, amire az *Á* referál, akkor a szerkezet kevésbé tartható személytelennek (inkább határozatlannak vagy általánosnak). Amennyiben a referencia a csoport minden egyedére vonatkozik, nem pedig egyedek egy specifikált csoportjára, akkor inkább személytelen a konstrukció. Jellemző továbbá az ilyen kifejezésekre, hogy kvázi egzisztenciális a jelentésük, azaz minimum egy egyedre érvényesek, nem pedig tetszőleges egyedre vagy azok egy csoportjára, továbbá, hogy a beszélőre nem vonatkozik a referencia, az nem értendő bele az *Á* hatókörébe (i. m. 7–14).

B) *O l v a s a t*. – Az olvasat átfedést mutat a referenciával, de míg előbbi az *Á*-re vonatkozik, az olvasat a szerkezet egészének jelentésére utal, főképpen a hallgató szempontjából. CREISSELS (2008: 5–7) az egyszerű személytelen szerkezetek – melyek kanonikus predikátummal rendelkeznek, de melyekben nem az ágens szerepű NP vagy egyéb elem vezérel – körében az alábbi olvasatok lehetségesek: speciális egzisztenciális > határozatlan egzisztenciális > univerzális olvasat > kötött (személyes) olvasat. A referencia és az olvasat besorolása a szakirodalom alapján nem mindig volt egyértelmű, ezért a problémás esetekben az adatközlők véleményére hagytam az annak megállapításakor.

C) *E s e t a l a k*. – A prototipikus aktív mondatokban az ige legszembeötlőbb bővítménye az alany, mely tematikus szerepe szerint ágens (GIVÓN 1990: 566). A szemantikai szerepek hierarchiája – *Á* > BEN > P > egyéb (uo.) – korrelál a bővítmények esetalakjával, tehát (nominatív nyelvekben) tipikusan NOM > DAT/GEN > ACC > OBL sor felel meg a szerephierarchiának. Ha tehát az *Á*, ami gyakran, de nem feltétlenül a szerkezet grammatikai alanya, nem a neki elvileg megfelelő esetalakban szerepel, az a szerkezet személytelen értelmezése mellett szól.

D) *I g e a l a k*. – Ha az adott szerkezetben szerepel bármilyen morfoszintaktikai megkötés az ígére vonatkozólag, azt a személytelenség megléte melletti érvként lehet elfogadni. Ilyen megkötés általában, hogy a szerkezetben ne legyen személybeli oppozíció, az ige alanya ne vezérelje az egyeztetést, vagy hogy az ige csak egy adott számban és személyben szerepelhet (vö. a 2. A) pontban leírtakkal). Ennél a paraméternél nem értelmezhető a fokozatiság, csak a korlátozás meglétét vagy hiányát lehet regisztrálni.

E) G y a k o r i s á g . – Az egyes szerkezetek típusgyakoriságát egy 34 oldalas korpusz alapján vizsgáltam, mivel a gyakorisági adatok hozzájárulhatnak a konstrukciók produktivitásának megállapításához. Bár egy ilyen kisméretű korpusz felhasználása alapján erről nem lehet messzemenő következtetéseket levonni, a szerkezetek szövegbeli megoszlásának megállapítása mindenképpen árnyaltabbá teszi a kategória leírását és a típusok disztribúcióját.

4. A permi nyelvek személytelenséget kódoló stratégiái. – A következőben tehát a SIEWIERSKA (2008a) által megadott típusok sorrendjében mutatom be az egyes szerkezeteket, és megadom a vizsgált paraméterek értékét.

A) K e v é s b é k i d o l g o z o t t á g e n s . – Ebbe a típusba olyan szerkezetek tartoznak, ahol az ige elsődleges argumentuma olyan humán ágens, mely nem specifikált, azaz pontosabban nem meghatározott (SIEWIERSKA 2008a, 2008b). A permi nyelvekben ennek háromféle kódolása lehetséges: történhet határozatlan névmással, generikus főnévvel, nem referenciális PL3 igealakokkal.

1. H a t á r o z a t l a n n é v m á s . – A kevésbé kidolgozott Á általában kevésbé referenciális alany által van kifejezve (vö. SIEWIERSKA 2008a). Ennek legmarginálisabb altípusa a határozatlan névmást tartalmazó kifejezéseké:

(4a) komi (Ny. R.)

<i>Кодкӧ</i>	<i>гусьял-и-с</i>	<i>меням</i>	<i>сумка-сӧ.</i>
Valaki	lop-PST-SG3	én.GEN	táska-ACC.SG3

‘Valaki ellopta a táskámat.’

(4b) permják (PONOMAROVA é. n.: 153)

<i>Кинкӧ</i>	<i>гусьӧник</i>	<i>керку-ас</i>	<i>пыр-ӧ,</i>	<i>но</i>	<i>чӧлӧ-ны.</i>
valaki	halkan	ház-ILL.SG3	bemegy-SG3	és	elhallgat-PL3

‘Valaki nesztelenül bemegy a házba, és [ők] elhallgatnak.’

(4c) udmurt (KEELMAKOV–HÄNNIKÄINEN 2008: 114)

<i>Татын</i>	<i>олокинъ-ӛс</i>	<i>пук-о.</i>
itt	valak-PL	ül-PL3

‘Itt valakik ülnek.’

Mindhárom nyelvben azonos a szerkezetek felépítése: az Á a határozatlan névmással kifejezett szintaktikai alanynak felel meg, az alany kanonikus, azaz az adott nyelvben tipikus morfoszintaktikai jegyekkel rendelkezik, tehát nominatívusban szerepel, a szokásos szórendi pozíciót foglalja el (a nyelvek SV alapszórendűek, vö. CSÚCS 1990, RÉDEI 1978), és – ahogyan a példákból is látszik – vezérli az igei egyeztetést. Az igen ennek megfelelően minimális korlátozást tesz: annak 3. személyben kell szerepelnie. Az Á referencialitása nyitott, de nem egzisztenciális, nem jelöl ki egy konkrét csoportot, a kijelentés bármely tetszőleges egyedre vonatkozhat, és mind az Á referenciája, mind az olvasat univerzális. Mindezek alapján

ezt a típust nem szokták (vö. SIEWIERSKA 2008b) és én sem tartom személytelennek, illetve a tipikussági skálára csak úgy vehető fel, ha a legtávolabb szerepel a középponttól.

2. *Generikus főnév.* – Az Á háttérbe szorításának egyik tipikus módja a személytelen névmások (például angol *one*, német *man*) használata, ahol a névmás egy kvázi egzisztenciális olvasatot hoz létre (vö. SIEWIERSKA 2008b). Azokban a nyelvekben, ahol nincs ilyen névmás, gyakori, hogy egy általános, kvázi névmásként alkalmazott 'ember' vagy 'nép', esetleg 'világ' jelentésű lexéma (SIEWIERSKA 2008a) szerepel a szerkezetben.

(5a) komi (Ny. R.)

Йӧз тийӧкыда ветлывл-ӧ татчӧ.
 nép gyakran jár-SG3 itt.ILL
 'Az emberek gyakran járnak ide.'

(5b) permják (L. P.)

Отыр тийӧка вовл-ӧ / вовлӧ-ны татчӧ.
 nép gyakran jár-SG3 / jár-PL3 itt.ILL
 'Az emberek gyakran járnak ide.'

(5c) udmurt (J. R.)

Адями-ос татчы чем ветл-о.
 ember-PL ide gyakran jár-PL3
 'Az emberek gyakran járnak ide.'

A szerkezetek szemantikai szempontból teljes egyezést mutatnak, ugyanis a vizsgált szövegekből az derült ki, hogy az Á referenciája a mindenkori kontextus függvénye, nem lehet egy meghatározott típusba besorolni (vö. ALATYREV 1970, BARTENS 2000). A szakirodalomban a komi a *j̥z̥z̥* 'nép, emberek', *mort* 'ember', a permják *ot̥ir* 'nép', *mort* 'ember' és az udmurt *kal̥k̥* 'nép, emberek' *ad̥ami* 'ember' főnevek „általános-határozatlan” jelentéséről írnak (RÉDEI 1978, CSÚCS 1990). Adatközlőim szerint megengedett a speciális egzisztenciális és az univerzális olvasat is, a mondatjelentéstől és a szövegkörnyezettől függően. A tipikus tranzitív és intranszitiv mondatokban az Á-t kifejező elem a szintaktikai alany, ilyenkor az esetjelölés kanonikus. Az alany a komiban gyakran nem vezérli az egyeztetést (CYPANOV 2005), a permjákra vonatkozóan, a kérdőíves felmérés alapján hasonló következtetést lehet levonni, ahogy azt (5b) is illusztrálja, az udmurtban viszont általában van igei egyeztetés.

3. *P13 személytelen szerkezetek.* – A többes szám harmadik személyű, névmással – vagy pro-drop nyelvek esetében anélkül – álló igealakok nem referenciális használata a háttérbe szorított alany kódolásának egy gyakori eszköze a világ nyelveiben (vö. pl. MALCHUKOV–OGAWA 2011: 27–9). Az általunk vizsgált nyelvek mindegyikében számos előfordulást találtam, ahol az Á olvasata inkább egzisztenciális (tehát (6a) jelentése tulajdonképpen 'a rénszarvasokkal az történik, hogy...', de nem specifikált, így a határozatlan névmási és a generikus főneves

konstrukciókhoz képest ez a csoport személytelenebb, de nem a legtipikusabb képviselője a kategóriának.

(6a) komi (RÉDEI 1978: 81)

kŕr-jas *viž-s-ŕnš* *gožŕm-šn* *more* *bereg* *dor-šn*
rénszarvas-PL őriz-REFL-PL3 nyár-INS tenger part mellett-INS
'A rénszarvasokat nyáron a tenger mellett őrzik.'

(6b) permják (PONOMAROVA é. n.: 170)

Kama *đop-ucb* *my* *uŕö-ny* *Ком-мү-өн.*
Káma mellett-ELA föld mond-PL3 Komi_föld-INST
'A Káma melletti területet Komiföldnek hívják.'

(6c) udmurt (CSÚCS 1990: 98)

Og *sereg-az* *gəne* *azveš* *ukšo* *pon-o*
egyes sarok-ILL.SG3 csak ezüst pénz tesz-PL3
'Az minden egyes sarokba ezüstpénzt tesznek/szoktak tenni.'

Igei egyeztetésről nem lehet beszélni, mivel az ilyen mondatokban nincs szintaktikai alany. Amennyiben személyes névmás (P13) szerepel a szerkezetben, akkor az ágensi referencia nyitott marad ugyan, de már nem egy egzisztenciális olvasatot indukál, hanem egyszerűen deiktikus funkciója lesz.

B) *L e f o k o z o t t á g e n s .* – Ebbe a csoportba olyan konstrukciók tartoznak, ahol az *Á* nem a megszokott (tehát egy tipikus, neutrális, tranzitív vagy intranzitív esemény leírásakor kódolt) alanyi és/vagy topikpozícióban, illetve a vonatkozó (jelölésül nominatívuszi) alakban szerepel (SIEWIERSKA 2008a: 121). Ide sorolják például több nyelvben az olyan prezentációs szerkezeteket, melyeket szórendi inverzióval kódolnak, ami megváltoztatja az alany topikalitását:

(7a) orosz (MALCHUKOV–OGAWA 2011: 29)

Mal'čik vošel.
'A fiú bejött.'

(7b)

Vošel mal'čik.
'Bejött egy fiú. / Egy fiú jött be.'

Mivel a kisebb finnugor nyelvekben a topikalitás és a szórend viszonyát vizsgáló munkák száma még meglehetősen csekély, és a kérdőív alapján nem lehet biztos kijelentéseket megfogalmazni, így a topikalitással jelen dolgozatban nem foglalkozom. A továbbiakban olyan szerkezeteket mutatok be, ahol az *Á* nem kanonikus alanyi jelölést kap.

Mivel mindhárom nyelv nominatív mondat szerkesztési sémát követ, a nominatívusban lévő alanyi bővítményt tartom kanonikusnak. Ha a szerkezetben ez a) nem esik egybe az Á-sal, b) egybeesik, de nem Nom-ban szerepel, a kifejezés személytelennek minősül. A hagyományos szakirodalomban is személytelennek, pontosabban „személytelen jelentésűnek” (vö. ALATYREV 1970, CYPANOV 2005, de ezzel szemben lásd BARTENS 2000) tartják az érzést, érzékelést, valamint a modalitást kifejező igékkel alkotott konstrukciókat. A lefokozott Á négyféle altípusban realizálódik a vizsgált nyelvekben.

1. **Predikatív névszó.** – Az udmurtban és a komiban is lehetséges kópula nélküli névszói állítmányt használni. Ennek egy speciális típusa, ha a főnévi vagy melléknévi predikátum mellett kötelezően datívuszi bővítményű argumentum szerepel:

(8a) komi (Ny. K.)

Меным жар.

én.DAT meleg

’Nekem melegem van.’

(8b) permják (L. P.)

Зонка-лӧ бур.

fiú-DAT jó

’A fiúnak jó kedve van.’

(8c) udmurt (J. R.)

Мыным умойтэм.

én.DAT rossz

’Rosszul vagyok.’

Az Á itt lefokozott, viszont a referencialitása korlátozott, tehát mindig lehet tudni, hogy ki az a tényleges „személy”, akire az adott kijelentés vonatkozik. Ebben az értelemben nem tűnik indokoltnak a személytelenként való értelmezés. Viszont az ilyen szerkezeteknek mind a referencialitása, mind az olvasata mindig egzisztenciális, azt nem lehet univerzálisként értelmezni, ami a személytelen értelmezés mellett szól. Az ilyen típusú mondatokban az egyetlen elérhető argumentum a cselekvésnek nem kiváltója, inkább experience, viszont a leginkább érintett résztvevő, ezáltal Á.

2. **Modális.** – Lényegében ugyanez jellemző a szükségességet, „kellést”, lehetőséget kifejező modális szerkezetekre:

(9a) komi (BARTENS 2000: 330)

menšm kolʹ mun-nš

én.DAT kell megy-INF

’Nekem mennem kell.’

(9b) permják (SELKOV 1967: 35)

Меным колö термась-ны.

én.DAT kell siet-INF

'Nekem sietnem kell.'

(9c) udmurt (KEELMAKOV–HÄNNIKÄINEN 2008: 104)

Мыным дышетскы-ны кулэ.

én.DAT tanulni-INF kell

'Nekem tanulnom kell.'

Az ilyen típusú modálisokat a szakirodalomban kétféle módon szokták elemezni. Az egyik lehetőség szerint ezekben a mondatokban nincs szintaktikai alany, a másik szerint a Dat-ban lévő bővítmény az (vö. BARTENS 2000: 229–31). Az utóbbi megközelítés alapján nem kanonikus alanyú a szerkezet, és ha elfogadjuk, hogy az ige elsődleges argumentuma az Á, ahogyan azt például KEELMAKOV–HÄNNIKÄINEN (2008: 104) teszi, akkor ezt a konstrukciót a lefokozás egy tipikus példájának tekinthetjük. Függetlenül a morfoszintaktikai jegyeitől, itt is egzisztenciális az olvasat. A permjákban olyan példa is található, ahol nem szerepel finit ige, a szerkezet funkciója pedig nyomatékosítás:

(9d) permják (KALINA–RASPOPOVA 1983: 24)

Мый мян-лө öñi кер-ны?

mit mi-DAT most csinál-INF

'Most mit csinálunk?/Mit kellene most csinálnunk?'

A komiban emellett található egy speciális szerkezet, amelyre vonatkozó párhuzamos adat nincs az udmurtban (a permjákban azonban előfordul, vö. KALINA–RASPOPOVA 1983):

(10) komi (BARTENS 2000: 285)

menam oz ñin uż-ś-ś

én.GEN NEG.SG3 már alszik-REFL-SG3

'Képtelen vagyok többet aludni.'

Ez a szerkezet BARTENS (2000: 330) szerint rezultatív, LYTKIN (1962: 260–5) viszont reflexívnek tartja. Ez a besorolás lényegében egybevág LANGACKER (1991) azon felfogásával, miszerint a személytelen szerkezetek használatakor a figyelem fókusza a cselekvésről az eseményre tevődik át. A komiban ugyanez a mondatfelépítés szerepelhet az *-ïma* 2. múlt idejű alakban. (Erre, illetve a szerkezet lehetséges eredetére lásd BARTENS 2000 és annak hivatkozásait.) Az Á referenciálisan erősen korlátozott, itt inkább határozatlan-egzisztenciális olvasat lehetséges, az univerzális kevésbé támogatható.

3. *K v á z i k a u z a t í v.* – Általában fizikai érzékelést jelentő igék egy csoportjával képezhető egy speciális, kauzativ képzős (komi *-d*, permják és udmurt *-t*) ige és akkuzatívuszi bővítmény alkotta szerkezet, mely „fizikai kényszerszerű” vagy „nem akaratos cselekvés” (ALATYREV 1970: 197–200) fejez ki:

(11a) komi (Ny. K.)

Зон-сö кызö-д-ö.

fiú-ACC.SG3 köhög-CAUS-SG3

‘A fiú köhög.’

(11b) permják (L. P.)

Зонка-öс кызö-т-ö.

fiú-ACC.SG3 köhög-CAUS-SG3

‘A fiú köhög.’

(11c) udmurt (J. R.)

Мон-э берык-т-э.

én-ACC kifordít-CAUS-SG3

‘Rosszul vagyok.’

Az ige nem vezérli az egyeztetést, és korlátozott, hiszen kötelezően Sg3-ben szerepel. Az egyetlen megjelenő argumentum nem a tipikus alanyi jegyeket veszi fel. A referencia korlátozott, az olvasat pedig, ahogy az előző esetekben is, határozatlan-egzisztenciális, ez közelíti a tipikus személytelen szerkezetekhez, a referenciális korlátozások viszont a tipikusság ellen szólnak. A szerkezet, bizonyos megszorításokkal a C) típusba is sorolható, amennyiben a bővítményt P-szerűnek (tehát a cselekvés elszenvetőjét kifejezőnek) tekintjük. Ez a konstrukció megtalálható a mariban és a finnben is (lásd például STIPA 1962), melyek kapcsolatát a későbbiekben mindenképpen érdemes lenne vizsgálni.

C) *Lefokozott és nem kidolgozott ágens.* – SIEWIERSKA (2008a) ebbe a csoportba elsődlegesen az úgynevezett személytelen passzívumokat sorolja, tehát azokat a szerkezeteket, ahol nem jelenhet meg szintaktikai alany, viszont a kifejezés jelentésébe beleértődik egy humán Á megléte. Ezekon kívül ide tartoznak még az alanytalan- és az időjárásigék, illetve az olyan szerkezetek, ahol az egyetlen kötelező bővítmény inkább P-szerű (SIEWIERSKA 2008a, 2008b). Úgy vélem, hogy az általam vizsgált nyelvekben több szerkezet típus is idevonható, az időjárásigéké, a pusztai ige név és az ige név+segédige szerkezeté, az argumentum nélküli reflexívé és a hasonló képzésű személytelen passzívumoké.

1. *Időjárásige.* – Ezek a szerkezetek a személytelenséggel kapcsolatos összes kritériumot teljesítik, így a kategória középpontjának tekinthetők. Nincs bennük szintaktikai alany (az alanyként megjelenő lexémák vagy tautologikus, vagy nem kompozicionális jelentést eredményeznek), az Á kategóriája nem értelmezhető, így referenciális korlátozásról sem lehet beszélni. Az igealak ellenben korlátozott, kötelezően Sg3:

(12a) komi (Ny. R.)

Ӝӧӧ.

'Esik (az eső).'

(12b) permják (L. P.)

Ӝӧӧ.

'Esik (az eső).'

(12c) udmurt (J. R.)

Ӝӧӧ.

'Esik (az eső).'

A kérdőívben 23 időjárással kapcsolatos kifejezés szerepelt, ebből a komiban 14, a permjákban 15, az udmurtban pedig 13 megfelelő volt személytelen, tehát a megoszlásuk egyenletes. Mindhárom nyelv így kódolja például az 'esik', 'szemer-kél', 'csepereg (az eső)', 'havazik', 'mennydörög', 'világosodik (az ég)', 'hajnaldik', 'hideg lesz', 'fagy' jelentéseket. A finnugor nyelvek meteorológiai kifejezéseinek részletes elemzését lásd BARTENS (1995) és SALO (2011).

2. I g e n é v . – Nincs olyan szintaktikailag megjelenő argumentum, amelyet Á-nek lehetne tartani azokban a necesszivitást kifejező szerkezetekben, melyeket egy pusztá igeneves alak (ez csak az udmurtban található meg), vagy egy főnévi igenév és egy finit ige kapcsolata alkot:

(13a) komi (Ny. R.)

Колӧ муӧ-ны.

kell megy-INF

'Menni kell [?nekünk].'

(13b) permják (L. P.)

Колӧ муӧ-ны.

kell megy-INF

'Menni kell [?nekünk].'

(13c) udmurt (J. Sz.)

Мыны-ны кулӧ.

megy-INF kell

'Menni kell [?nekünk].'

(13d) udmurt (J. R.)

Мын-оно.

megy-PTCP

'Menni kell [?nekünk].'

Az Á referencialitása mégis értelmezhető, hiszen kijelölhető egy speciális csoport, melyre a kifejezés referál, ebbe pedig – adatközlőim magyarázata szerint – belefoglalódik a beszélő és a címzett is. Az olvasat viszont univerzális, hiszen az iménti megkötésen túl bármilyen tetszőleges egyedre vonatkozhat a konstrukció. Az ige, illetve a segédige egy adott alakban szerepel, tehát igei korlátozásról lehet beszélni, egyeztetésről viszont – a fentiek alapján – nem. Így ezt kevésbé tipikus személytelen szerkezetnek lehet tekinteni.

3. *R e f l e x í v*. – A szakirodalom mindhárom nyelv esetében személytelennek osztályoz bizonyos reflexív -*s* képzős igealakokat (ALATYREV 1970, LYTKIN 1962):

(14a) komi (RÉDEI 1978: 81)

<i>kor</i>	<i>ov-s-ř</i>	<i>bura,</i>	<i>seki</i>	<i>i</i>	<i>užav-s-ř</i>	<i>bura</i>
mikor	él-REFL-SG3	jól	akkor	is	dolgozik-REFL-SG3	jól

'Amikor jól él az ember, akkor jól is dolgozik.'

(14b) udmurt (J. Sz.)

<i>Тулыс</i>	<i>иӧдӱ-ськ-е</i>	<i>ни.</i>
tavas[ACC]	érez-REFL-SG3	már

'Már érezni a tavaszt.'

Ezt a szerkezetet elhatárolom a (10)-ben bemutatott Gen-i argumentumú típus-tól, mert ennek egyik jellemzője, hogy nem szerepelhet benne igei vonzat. Ha van bővítmény, az határozói vagy tárgyi, ahogy (14b)-ben (itt zéró morféma jelöli a tárgyat). Ez a típus tehát nem tartalmazhat szintaktikai alanyt, humán Á-t viszont magába foglalhat, mint a (14a) esetében. Az olvasatot leginkább egzisztenciálisnak tarthatjuk, a szerkezet referálhat egy csoport diszkrét vagy pontosan nem körülhatárolható x elemeire is. Az ige korlátozott (Sg3), ha megjelenik argumentum, az Acc-ba kerül. CYPANOV (2005) kizárólag az ilyen -*s* képzős alakokat tartja személytelennek (tulajdonképpen passzívoknak). ALATYREV (1970: 109) szerint a reflexív képzős forma „akaratlan cselekvést fejez ki, állapotot, folyamatot jelöl”.

4. *S z e m é l y t e l e n p a s s z í v*. – Ezen konstrukciók jellemzője, hogy szerepelhet bennük tematikus alany, továbbá egy nem specifikált humán ágensre vonatkoznak, azaz engedik, de nem teszik kötelezővé egy emberi Á meglétét (ha az megjelenik, akkor formailag nem a megfelelő, azaz nem a kanonikus alanyi jegyekkel rendelkezik), valamint a referenciális hatókörön szinte semmilyen korlátozás sem mutatható ki (SIEWIERSKA 2008a). Az ilyen passzívumok lényege, hogy az Á lefokozott a prototipikus alanyi pozícióból (uo.). Ennek oka lehet, hogy az Á lényegtelen, ismeretlen vagy kikövetkeztethető a szöveggörnyezetből (GIVÓN 1990). Tipikus továbbá ezekben a szerkezetekben a P támogatás hiánya (tehát a lefokozás nem jár együtt egy, a szerephierarchia szerint alacsonyabb értékű elem kiemelésével):

(15a) komi (Ny. R.)

Тани вӧл-и ветьлывл-ӧма.

itt COP.PST-SG3 jár-PTCP.PST

'Itt jártak./Itt (már) valakik jártak.'

(15b) permják (L. P.)

Эстӧн ветьлӧт-ӧм вӧли.

itt jár-PTCP.PST COP.PST-SG3

'Itt jártak./Itt (már) valakik jártak.'

(15c) udmurt (J. Sz.)

Татын ветьл-эмын.

itt jár-PTCP.PST

'Itt jártak./Itt (már) valakik jártak.'

Úgy vélem, hogy a múlt idejű *-ɣm* (participium) képzős szerkezetek megfelelnek ezeknek a jegyeknek. További érv a személytelen passzívumként való értelmezés mellett, hogy ezek a konstrukciók a hagyományos passzívumokkal szemben intenzitív igékkel is képezhetők. Ahhoz, hogy érdemben eldönthessük a kérdést további kérdőíves- és korpuszvizsgálatok szükségesek, viszont annyi kijelenthető, hogy ez a konstrukció a személytelen kategória prototipikus képviselője.

D) **Gyakorisági mutatók.** – A fent bemutatott szerkezettípusok nagy eltérést mutattak szöveggyakoriság tekintetében, amelyet az 1. táblázattal illusztrálunk:

1. táblázat

A szerkezetek szövegtípusonkénti megoszlása

típus	komi		permják		udmurt	
	szépir.	publ.	szépir.	publ.	szépir.	publ.
határozatlan névmás	2	-	-	1	2	-
generikus főnév	4	9	1	2	1	9
PI3	13	2	-	1	1	4
predikatív névszó	-	-	-	-	4	1
modális	11	14	1	17	-	-
Gen+reflexív	-	-	-	-	-	-
kvázi kauzatív	-	-	-	1	-	-
időjárásige	-	-	-	-	2	-
igenév	2	12	2	1	4	5
reflexív	3	2	-	1	5	-
személytelen passzívumok	3	9	7	1	2	2

Bár a korpusz méretét mindenképpen bővíteni kell ahhoz, hogy érvényes információkat kapjunk a szöveggyakoriságról, néhány általános, tendencia-szerű megjegyzést tehetünk az eredmények alapján. A modális és igeneves szerkezetek viszonylag gyakoriak voltak mindhárom nyelvben, összesen 39 előfordulás a komiban, 21 a permjákban és ehhez képest csekélyebb, 9 előfordulás szerepelt az udmurtban. Emellett a személytelen passzívumok (12 előfordulás a komiban, 8 a permjákban és 4 az udmurtban) és a PI3 imperszonális szerkezetek (legalábbis a komiban) voltak viszonylag nagy számban képviselve. Ebben az is közrejátszik, hogy éppen az említett típusok szinte bármilyen tetszőleges igéből képezhetők, míg más csoportoknál erősen korlátozott a személytelen szerkezetben megjelenő igék köre (például az időjárásigék vagy a kvázi kauzatív szerkezetek esetében). Mindezek miatt ezt a paramétert nem veszem figyelembe a tipikusság megállapításakor.

5. Összegzés. – Az eddigiekben áttekintettem a permi nyelvek személytelen szerkezeteinek funkcionális, az ágens háttérbe szorításának típusa és mértéke szerinti disztribúcióját. Összesen 11 konstrukciót vettem fel a csoportosításba, melyek referencialitását, olvasatát, esetalakjait és igei jegyeit összesítve minden típus-hoz hozzárendeltem egy értéket egy ötfokozatú skálán az alábbiak szerint:

2. táblázat

A permi nyelvek személytelen szerkezeinek csoportjai

típus	igei korlátozás	tematikus szerep/ esetalak	olvasat/ referencia	tipikusság (1–5)
PI3	kötelező (PI3)	A (Nom)	univerzális/ korlátlan	3
generikus főnév	opcionális (Sg3/PI3)	A/P (Nom)	határozatlan/ min. korlátozott	2
határozatlan névmás	opcionális (Sg3/PI3)	A/P (Nom)	határozatlan	1
kvázi kauzatív	kötelező (Sg3)	P (Acc)	egzisztenciális/ korlátozott	4
predikatív névszó	kötelező (-)	P (Dat)	egzisztenciális/ korlátozott	3
modális	kötelező (Sg3)	P (Dat)	egzisztenciális/ min. korlátozott	2
Gen+reflexív	kötelező (Sg3)	P (Gen)	egzisztenciális/ korlátozott	4
személytelen passzív	kötelező (Sg3)	-	univerzális/ korlátlan	5
időjárásige	kötelező (Sg3)	-	egzisztenciális/ korlátlan	5
igenév	kötelező (0)	-	univerzális/ korlátlan	4
reflexív	kötelező (Sg3)	-	egzisztenciális/ korlátlan	5

Ez a skála természetesen meglehetősen önkényes, továbbá a vizsgálati szempontok köre is bővítendő, mivel más paraméterek alkalmazásával bizonyára eltérő eredményeket kaptam volna. A fentiek alapján azonban úgy vélem, hogy kimutathatók fokozati különbségek az egyes szerkezet típusok között, melyeket többféle megközelítésben is rögzíthetünk. SIEWIERSKA (2008a: 126) az argumentumok típusa alapján az alábbi hierarchiát állítja fel:

(16) kevésbé kidolgozott argumentum > lefokozott kötelező argumentum > lefokozott fakultatív argumentum > nem argumentum-státusú lefokozott elem > nincs argumentum

A fenti skála az általunk vizsgált szerkezetek esetében a következő:

(17) határozatlan névmás > generikus főnév > Pl3 > predikatív névszó > modális > kauzatív > Gen+reflexív > időjárásige > igenév > személytelen passzív > reflexív

Az összes vizsgált kritérium együttes figyelembevételével a tipikalitási skála némileg módosul. Mivel a besorolás meglehetősen szubjektív, ezért = jelet használtam azokban az esetekben, ahol nem tudok fokozati eltérést megállapítani két típus között:

(18) határozatlan névmás > generikus főnév = Pl3 > predikatív névszó = modális > kauzatív = Gen+reflexív > igenév > időjárásige = személytelen passzív > reflexív

A személytelen kategória prototipikus képviselői tehát azok a szerkezetek, melyek referencialitása korlátlan, egzisztenciális olvasatot indukálnak, ha van bennük ige, az számban és személyben korlátozott és nem vesz részt az egyeztetésben. Amennyiben megjelenik bennük argumentum, az inkább P-szerű, de általában kötelező bővítmény nélkül szerepelnek. Ilyenek a személytelen passzívumok, az argumentum nélkül álló reflexív szerkezetek és az időjárásigék, tehát azok a konstrukciók, ahol az Á egyszerre háttérbe szorított és nem kidolgozott. Marginálisabbak a modálisok, mivel esetükben a referencia mindig korlátozott. Ezek valójában egy konkrét személyre vonatkoznak, viszont a figyelem fókusza erről a személyről a leírt eseményre helyeződik át. A legkevésbé tipikusnak pedig a határozatlan névmási szerkezetek számítnak, mivel itt az olvasat mindig univerzális, referenciájuk inkább határozatlan, mint személytelen, valamint morfoszintaktikai tulajdonságaik is távolítják őket kategória középpontjától.

A példák alapján látható, hogy ezek a genetikai és areális szempontból nagyon közeli nyelvek a személytelenség kódolásában nagyfokú tipológiai hasonlóságot is mutatnak. A továbbiakban a vizsgált nyelvek körét mindenképpen bővíteni kell ahhoz, hogy érdemben nyilatkozhassunk arról, hogy van-e a személytelenség jelölésének valamilyen kifejezetten erre a nyelvcsaládra jellemző tulajdonsága. Érdemes lenne továbbá diakrón szempontból is megvizsgálni a kérdéses szerkezeteket, hiszen a világ nyelveiben gyakori, hogy a személytelen kategória képviselői különféle grammatikalizációs folyamatokban vesznek részt (vö. SIEWIERSKA 2008b). Felmerül továbbá a vizsgált nyelvek, valamint a velük areális kapcsolatban lévő – főként az orosz és a törökségi – nyelvek közötti kölcsönhatások kérdése, egyes szerkezet-típusok akár szubsztrátum-jelenségként is magyarázhatók.

Összességében a szerkezetek funkcionális szempontú osztályozását a további kutatásban is alkalmazandónak vélem, de célszerűnek tartom a kritériumrendszer finomítását, illetve további strukturális paraméterek bevonását, így a személytelen kategória egy olyan több szempontú osztályozását lehet létrehozni, ami mind a finnugrisztika, mind a nyelvtipológia számára hasznos eredményekkel szolgálhat.

A rövidítések jegyzéke

1	első személy	INS	inesszívusz
2	második személy	NOM	nominatívusz
3	harmadik személy	NEG	tagadó ige
Á	agens	P	patiens
ACC	akkuzatívusz	PAR	partitívusz
BEN	beneficiens	PASS	passzív
CAUS	kauzatív	PL	többes szám
COP	kopula	PST	múlt idő
DAT	datívusz	PTCP	participium
ELA	elatívusz	REFL	reflexív
GEN	genitívusz	SG	egyes szám
ILL	illatívusz		
INF	infinitív		

Források jegyzéke

- Invozso [Инвожо] 2001. 2: 28–9, 62–3.
 Komi govk [Коми говк] 2002. 13: 1–2.
 LAV, Ö. [Лав, Ö.] ред. 2004. Перем коми отирлön висьтасьöм. 123–30. Kézirat.
 RÉDEI KÁROLY 1978. Chrestomathia Syraenica. Tankönyvkiadó, Budapest. 99, 101–5, 113–5.
 ROMANOVA, G. [Романова, Г.] 2006. Лобась вальёс. Удмуртия, Ижевск. 2–12.
 Vojvüv kodzsuv [Войвыв кодзув] 1992. 10: 58–62.

A hivatkozott irodalom

- ALATYREV, V. I. [АЛАТЫРЕВ, В. И.] 1970. Грамматика современного удмуртского языка. Синтаксис простого предложения. Издательство Удмуртия, Ижевск.
 BARTENS, RAIJA 1995. Suomalais-ugrilaisten kielten meteorologisista ja muita luonnonolosuhteita merkitsevistä ilmauksista. Journal de la Société Finno-Ougrienne 86: 33–65.
 BARTENS, RAIJA 2000. Permiläisten kielten rakenne ja kehitys. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 238.
 BLEVINS, JAMES P. 2003. Passives and impersonals. Journal of Linguistics 39: 473–520.
 COMRIE, BERNARD 1977. In defense of spontaneous demotion: the impersonal passive. In: COLE, PETER – SADOCK, JERROLD M. eds. Grammatical Relations. Academic Press, New York. 47–58.
 CREISSELS, DENIS 2008. Impersonal and related constructions: a typological approach. 2–3. June 2008, Tartu. Kibővített előadásvázlat. URL: <http://www.fl.ut.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=393693/impers.+constr.Ta.rtu.pdf>. [Letöltve: 2010. március 10.]
 СУРАНОВ, Е. А. [Цыпанов, Е. А.] 2005. Грамматические категории глагола в коми языке. РАН. УрО. Коми НЦ. Ин-т ЯЛИ. Сыктывкар.

- CSÚCS SÁNDOR 1990. *Chrestomathia Votiatica*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- GIVÓN, TALMY 1990. *Syntax. A functional-typological introduction*. Volume II. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia.
- GULYÁS NIKOLETT 2011. A személytelenség kifejezésének módjai az udmurtban és a magyarban. In: KISS ZOLTÁN – LADÁNYI MÁRIA – PETYKÓ MÁRTON szerk. *A pszicholingvisztikától a beszédtechnológiáig. Tanulmányok az alkalmazott nyelvészet hagyományos és új témaköreiből*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 29–38.
- HELASVUO, MARJA-LIISA – VILKUNA, MARIA 2008. Impersonal is personal: Finnish perspectives. *Transactions of the Philological Society* 106 (2): 216–45.
- HOLVOET, AXEL 2001. Impersonals and Passives in Baltic and Finnic. In: DAHL, ÖSTEN – KOPTJEVSKAJA-TAMM, MARIA eds. *The Circum-Baltic Languages*. Vol. 2: Grammar and Typology. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia. 363–89.
- KALININA, ELENA – KOLOMATSKY, DMITRIY – SUDOBINA, ALEXANDRA 2006. Transitivity increase markers interacting with verb semantics. Evidence from Finno-Ugric languages. In: KULIKOV, LEONID – MALCHUKOV, ANDREJ – DE SWART, PETER eds. *Case, Valency and Transitivity*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia. 441–64.
- KALINA, G. A. – RASPOPOVA, Z. V. [КАЛИНА, Г. А. – РАСПОПОВА, З. В.] 1983. Коми-пермяцкӧй кыв. Часть II. Синтаксис. Пермскӧй книжкӧй издательство. Коми-пермяцкӧй отделенӧ, Кудымкар.
- KEJMAKOV, VALENTIN – HÄNNIKÄINEN, SARA 2008. Udmurtin kielioppia ja harjoituksia. 2. korjattu painos. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- KOZMÁCS ISTVÁN 2002. *Udmurt nyelvkönyv*. JATE Press, Szeged.
- LANGACKER, RONALD W. 1991. *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 2: Descriptive Application. Stanford University Press, Stanford.
- ЛЫТКИН, В. И. [ЛЫТКИН В. И.] szerk. 1962. Коми-пермяцкий язык. Введение, фонетика, лексика и морфология. Коми-пермяцкое книжное издательство, Кудымкар.
- MALCHUKOV, ANDREJ – OGAWA, AKIO 2011. Towards a typology of impersonal constructions. A semantic map approach. In: MALCHUKOV–SIEWIERSKA 2011a: 19–56.
- MALCHUKOV, ANDREJ – SIEWIERSKA, ANNA 2011. Introduction. In: MALCHUKOV–SIEWIERSKA 2011a: 1–15.
- MALCHUKOV, ANDREJ – SIEWIERSKA, ANNA eds. 2011a. *Impersonal constructions. A cross-linguistic perspective*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia.
- MÉNDEZ-NAYA, BELÉN – LÓPEZ-COUSO, MARÍA JOSÉ 1997. What is really meant by impersonal? On impersonal and related terms. *Atlantis* XIX (2): 185–92.
- PONOMAROVA, LARISA é. n. *Komi-permják nyelvkönyv*. Kézirat.
- RÉDEI KÁROLY 1978. *Chrestomathia Syraenica*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- SALO, MERJA 2011. Meteorological verbs in Uralic languages – are there any impersonal structures to be found. In: MALCHUKOV–SIEWIERSKA 2011a: 395–438.
- SCHIEFER, ERHARD 1981. Das anonyme Subjekt in den finnisch-ugrischen Sprachen. In: BE-RECZKI GÁBOR – MOLNÁR JÓZSEF szerk. *Lakó-émlékkönyv*. ELTE, Budapest. 140–57.
- VON SEEFRAZ-MONTAG, ARIANE 1984. Subjectless sentences and syntactic change. In: FISIÁK, JACEK ed. *Historical syntax*. Mouton de Gruyter, Berlin. 521–54.

- VON SEEFRAZ-MONTAG, ARIANE 1995. Impersonalien. In: JACOBS, JOACHIM – VON STECHOW, ARNIM – STERNEFELD, WOLFGANG – VENNEMANN, THEO eds. *Syntax. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. 2. Halbband. Walter de Gruyter, Berlin. 1277–87.
- SELKOV, N. N. [СЕЛЬКОВ, Н. Н.] ред. 1967: Современный коми язык. Учебное пособие для высших учебных заведений. Ч. II. Синтаксис. Сыктывкар.
- SIEWIERSKA, ANNA 2008a. Introduction: Impersonalization from a subject-centred vs. agent-centred perspective. *Transactions of the Philological Society* 106 (2): 115–37.
- SIEWIERSKA, ANNA 2008b. Ways of impersonalizing. In: GÓMEZ-GONZÁLES, MARIA DE LOS ÁNGELES – MACKENZIE, J. LACHLAN – GONZÁLEZ ÁLVAREZ, ELSA M. szerk. *Current Trends in Contrastive Linguistics*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam. 3–26.
- STIPA, GÜNTER 1962. Impersonale Ausdrucksformen. *Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Paavo Rivila. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* 125: 579–92.

F. GULYÁS NIKOLETT (nikolett.fgulyas@gmail.com)

Distribution of Permic Impersonals on the Basis of Agent Demotion

Impersonality, from a functional-semantic viewpoint, is closely related with the demotion of the agent (cf. SIEWIERSKA 2008a, GIVÓN 1990). The aim of this paper is to outline some types of impersonal expressions which are used in Permic languages, e.g. in Zyrian, in Permyak and in Udmurt. According to SIEWIERSKA (id.: 121), impersonality is associated with agent defocusing, which may involve: (a) the non-elaboration or under-elaboration of the agent, (b) the demotion of the agent from its prototypical subject and topic function or (c) both demotion and non-elaboration.

In my study, I give a distribution of each subclass, using functional and structural criteria to describe the types in question. As a result, I provide a hierarchy of impersonals, which is based on prototypicality. The hierarchy can be expressed as follows:

indefinite pronoun > generic noun = PI3 impersonal > predicative noun = modal construction > causative construction = Gen+reflexive > participle > metoverb = impersonal passive > reflexive

F. GULYÁS, NIKOLETT